

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 18 grudnia 2017 r.

Poz. 8605

UCHWAŁA NR XXXV/224/17 RADY GMINY KRAMSK

z dnia 8 grudnia 2017 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kramsk na lata 2015-2018.”

Na podstawie art. 18. ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2017 r., poz. 1875), w związku z art. 87 ust. 1 i 3 – 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446 ze zm.), po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków - **Rada Gminy Kramsk** uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje do realizacji „Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kramsk na lata 2015-2018” stanowiący załącznik Nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy

Waldemar Bialecki

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KRAMSK
NA LATA 2015 - 2018**

KRAMSK 2015

Wojewódzki Urząd
Ochrony Zabytków w Poznaniu
Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków
Uzgodniono ze stanowiska konserwatorskiego
Załącznik do pisma/decyzji/postanowienia/pozwolenia
z dnia 05.08.2015 r. Pismo/UA 5720.1.2015

Wielkopolski Wojewódzki
Konserwator Zabytków
mgr Jolanta Goszczyńska

SPIS TREŚCI

	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	4
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	7
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	8
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	9
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	14
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	14
5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury.....	14
5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020.....	15
5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020.....	16
5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	16
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	18
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	18
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	20
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	24
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	24
6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	24
6.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	25
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	27
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	27
6.5. Zabytki archeologiczne.....	27
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	28

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	28
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	28
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	34
7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	36
7.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Strategii rozwoju gminy Kramsk na lata 2005-2017</i>	36
7.2. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	37
7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	39
8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy.....	42
9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	43
10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	44
10.1. Gminna ewidencja zabytków.....	44
10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	45
10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	46
10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	46
10.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami.....	49
11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	49
12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	51
13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	51

Wstęp

Podstawowym założeniem *Programu opieki nad zabytkami dla gminy Kramsk na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań lokalnego samorządu na poprawę stanu zachowania i utrzymania środowiska kulturowego. W ostatnich latach, dla realizacji tego założenia, coraz większy nacisk kładzie się na aktywizację lokalnych środowisk samorządowych. W ramach budowy nowoczesnego oblicza społeczeństwa, dostrzega się potrzebę pogłębiania świadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest szczególnie cennym dziedzictwem kulturowym, składa się ze splotu wydarzeń (kontekst dziejowy, historie poszczególnych ludzi, grup społecznych), zachowanych pamiątek (zabytki architektury i budownictwa, zabytki ruchome, zabytki archeologiczne). Miejscowa historia zaś, najczęściej dotycząca poszczególnych rodzin czy niewielkich grup społecznych, przenosi się na dzieje regionu. Opieka nad dziedzictwem kulturowym powinna zatem leżeć u podstaw budowania nowoczesnego społeczeństwa, świadomego swojej przeszłości, która w oczywisty sposób pomaga definiować tożsamość kulturową jako wartościowy składnik struktury współczesnej cywilizacji.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Kramsk jest gminą wiejską, położoną we wschodniej części województwa wielkopolskiego, w środkowo-wschodniej części powiatu konińskiego, w odległości ok. 17 km na północny wschód od stolicy powiatu, Konina. Ośrodkiem administracyjnym i usługowo-handlowym gminy jest, położona w jej centralnej części przy drodze wojewódzkiej nr 266 relacji Konin-Ciechocinek, miejscowość Kramsk.

Powierzchnia gminy zajmuje obszar 132,04 km², co stanowi 8,35% powierzchni powiatu konińskiego. Użytki rolne zajmują 76% powierzchni gminy, stąd jej funkcją wiodącą jest rolnictwo, natomiast 12,1% ogólnej powierzchni gminy stanowią tereny leśne. Znaczna część powierzchni gminy leży w obrębie Goplańsko – Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, utworzonego w 1986 r. i obejmującego swym zasięgiem tereny 9 gmin.

Część chronionego obszaru pokrywa się z obszarem specjalnej ochrony ptaków w sieci NATURA 2000 „Dolina Środkowej Warty” PLB300002. Obszar jest bardzo ważną ostoją ptaków wodno-błotnych, przede wszystkim w okresie lęgowym, a na terenie gminy zajmuje 9903,3 ha, głównie w jej południowej części.

Według danych GUS z grudnia 2014 r. gminę zamieszkuje 10800 osób. Gęstość zaludnienia wynosi 82 M/km². Największym ośrodkiem osadnictwa jest stolica gminy, Kramsk, zamieszkiwana przez ok. 1400 mieszkańców. Strukturę osadniczą tworzy 30 sołectw: Anielew, Barce, Bilczew, Borki, Brzózki, Dębicz, Drażek, Grąblin, Helenów Drugi, Helenów Pierwszy, Izabelin, Jabłków, Konstantynów, Kramsk, Kramsk-Łazy, Kramsk-Łęgi, Kramsk-Pole, Ksawerów, Lichnowo, Milin, Patrzyków, Pąchów, Podgór, Rudzica, Rysiny, Święciec, Święte, Wielany, Wola Podłęzna, Wysokie, obejmujących 65 miejscowości. Gmina Kramsk sąsiaduje z gminami: Konin, Krzymów, Ślesin, Sompolno, należącymi administracyjnie do powiatu konińskiego oraz gminami: Kościelec, Koło, Osiek Mały z powiatu kolskiego.

Sieć osadniczą łączą drogi gminne i powiatowe. Przez tereny gminne również przebiegają: DW nr 266 Konin - Sompolno - Radziejów - Ciechocinek, która bezpośrednio łączy się z autostradą A-2 będącą częścią międzynarodowego korytarza transportowego E-30 Berlin – Poznań – Warszawa – Moskwa, magistrala kolejowa relacji Śląsk - Porty ze stacją i bocznicami w miejscowości Kramsk oraz szlak międzynarodowej linii kolejowej Paryż – Berlin - Kunowice – Poznań - Warszawa – Terespol - Moskwa.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego, gmina położona jest w makroregionie Nizina Południowowielkopolska, na pograniczu mezoregionów: Wysoczyzna Gnieźnieńska – sięga od zachodniej strony do linii Grąblin- Izabelin- Wola Podłęzna. Od strony północno-wschodniej, do linii Święciec- Bilczew – Kramsk, sięgają Równiny Lubstowska i Drzewcowska, które należą do Wysoczyzny Kłodawskiej. Geomorfologicznie gmina jest położona w Pradolinie Warszawsko-Berlińskiej, w jej tzw. odcinku konińskim z wyodrębnionym „basenem

kramskim". Sieć wodną tworzą rzeki Warta i Warcica oraz Kanał Grójecki, który łączy Wartę z Jeziorem Lubstowskim i Kanał Morzysławski będący łącznikiem Warty z Jeziorem Gopło.

Ślady osadnictwa na terenie gminy sięgają epok prehistorycznych. Dokumenty źródłowe sięgają XIII w. Przed 1219 rokiem Kramsk był własnością biskupów płockich. Od 1228 roku wieś przeszła w posiadanie klasztoru Bożogrobowców w Miechowie. W 1251 r. wzmiankowana jako własność książęca. Po utworzeniu Starostwa Konińskiego dobra kramskie zostały wcielone do Konina, a w Rudzicy założono konińską komorę celną. W 1317 r. Kramsk należał do starosty Mikołaja Ocieskiego, wzmiankowani są również późniejsi właściciele: Paweł Lubowiecki (1713 r.), Józef Brzeziński (poł. XVIII w.), Jakub i Krystyna Brzezińscy. Po III rozbiórze Polski tereny gminy Kramsk znalazły się w granicach tzw. Prus Południowych. W 1797 r. król pruski przekazał je kapitanowi Hamburgowi, zaś w 1811 r. stanowiły własność kapitana, barona Fryderyka Vogla. W 1844 r. Franciszek Potrzebowski, wiceprezes Trybunału Warszawskiego, brat ówczesnego proboszcza kramskiego, odkupił dobra kramskie od barona, by trzy lata później sprzedać je miejscowym właścicielom.

Po zwycięstwie Napoleona nad Prusami w 1807 r. ówczesny powiat koniński wraz z dobrami kramskimi znalazł się w Księstwie Warszawskim, a po Kongresie Wiedeńskim ziemie te należały do Guberni Kaliskiej i wchodziły w skład Królestwa Polskiego. Na przełomie XIX/XX w. Kramsk przybrał wygląd miasteczka z powstałym w 1904 r. rynkiem. Działalność rozpoczęły: kółko rolnicze, straż ogniowa, sklep, apteka, młyn, tartak, spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa. W latach I wojny światowej administracja gminy była podporządkowana niemieckim władzom wojskowym. Po odzyskaniu niepodległości, od 1920 r. zaczął się dynamiczny rozwój gminy, którego kres nastąpił z chwilą wybuchu II wojny światowej. Podczas okupacji obszar gminy znalazł się w „Kraju Warty” i został włączony do III Rzeszy. Mieszkańcy byli represjonowani, wielu oddało życie w walce z hitlerowskim najeźdźcą. Pomniki poświęcone Ich pamięci znajdują się w Kramsku, Borkach, Wysokiem, oraz w lesie rudzickim - miejscu straceń kilka tysięcy Żydów, których zwieziono z gett w Rzgowie i Groźcu.

Tworzenie nowej administracji rozpoczęło się po wyzwoleniu. W 1948 roku utworzono trzy gromady: Kramsk, Świąte, Jabłków. Uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu z dnia 5 grudnia 1972 r. utworzono Gminę Kramsk. W latach 1975-1998 gmina położona była w województwie konińskim. Po reformie administracyjnej w 1999 r. gmina Kramsk została włączona do powiatu konińskiego.

Nazwę miejscowości językoznawcy wywodzą od nazwy przepływającego przez tereny gminy strumienia Krompiny, który został uwidoczniiony w obecnym herbie gminy. Na przestrzeni wieków nazwa zmieniała się. Od XIII-wiecznej Cramsko, poprzez późniejsze Krąpsko, Krompsk, Kramsko, by ostatecznie przyjąć obecnie używaną, Kramsk.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Kramsk na lata 2015-2018* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,

- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie

- zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22, ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32, ust.1, pkt 3 i ust. 2),
 - f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33, ust. 1 i 2),
 - g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71, ust. 1 i 2)
 - h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 81),
 - i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87, ust.1).
 - j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87, ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5, art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury,

będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnienie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,

- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. sprawy kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2013 r., poz. 1232)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2015 r., poz. 199)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania przestrzennego oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorządy obowiązek zawiadomienia

konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013, poz. 627)

Zgodnie z art. 83 ust. 2 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzew i krzewów z terenu nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków wydaje wojewódzki konserwator zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2014 r., poz. 518)

Ustawa określa (w art. 13), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa (za wyjątkiem nieruchomości będących we władaniu Agencji Nieruchomości Rolnych). W myśl art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2013 r., poz. 1409)

Art. 5 ust. 1, pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004-2013 wraz z uzupełnieniem na lata 2004-2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21.09.2004 r.)

Głównym celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturowego regionów w Polsce poprzez m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywną ochronę zabytków. Wśród

kierunków działań wymieniono kompleksową rewaloryzację obiektów zabytkowych, ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, społeczne, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości, promocję potencjału kulturowego regionów.

Instrumentem realizacji strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Wśród najważniejszych celów strategicznych państwa z sferze ochrony zabytków wymieniono:

- przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami,
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa,
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służb konserwatorskich,
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zachowania zabytków nieruchomych.

5.1.2. Strategia rozwoju kraju 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25.09.2012 r.)

Strategia rozwoju kraju 2020. Aktywne społeczeństwo, konkurencyjna gospodarka, sprawne państwo, zakłada poprawę dostępu do wiedzy o dziedzictwie kulturowym, a w efekcie wzrost świadomości społecznej w związku z postulowanym upowszechnieniem wykorzystania technologii cyfrowych. Wprowadzeniu odpowiednich standardów świadczenia usług publicznych oraz zwiększeniu ich dostępności służyć będzie szersze i bardziej kompleksowe wykorzystanie technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz rozwój niezbędnej do tego infrastruktury, w tym usług kulturalnych (digitalizacja zasobów kultury i dziedzictwa narodowego).

Działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego są również ważnym czynnikiem rozwoju i podnoszenia atrakcyjności miast, wpływają na budowanie silnej pozycji ośrodków miejskich.

5.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 (przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 26.03.2013 r.)

Głównym celem *Strategii rozwoju kapitału społecznego* jest wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym kraju. Głównemu celowi przyporządkowano cztery cele szczegółowe, wśród których czwarty, „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej” odnieść można do ochrony dziedzictwa kulturowego. Wśród kierunków działań wymienia się:

- tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym,
- ochronę dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu,
- digitalizację, cyfrową rekonstrukcję i udostępnianie dóbr kultury.

W *Strategii* podnosi się również kwestię aktywnego udziału społeczeństwa w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

5.1.4. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2014-2017 przyjęty został Uchwałą Rady Ministrów Nr 125/2014 z dnia 24.06.2014 r.

W *Krajowym programie* dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach:

- organizacji i zadań organów ochrony zabytków w Polsce,
- stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia form ochrony zabytków oraz systemów informacji o zabytkach,
- komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków. Celowi głównemu przyporządkowano cele szczegółowe i kierunki działania.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce. Cel ten będzie realizowany poprzez:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych,

- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego*,
 - wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
 - wzmocnienie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
 - opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
 - opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
 - realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.
2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków. Cel ten będzie realizowany poprzez:
- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach,
 - wypracowanie standardów pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
 - podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków,
 - merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.
3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji. Cel ten realizowany będzie poprzez:
- przygotowanie ratyfikacji *Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa*, Faro 2005,
 - budowanie świadomości społecznej dotyczącej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
 - promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,
 - zwiększenie i ułatwienie dostępu do zasobu dziedzictwa.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego

Zaktualizowana „Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020” jest dokumentem opracowanym przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego, a przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego w dniu 17 grudnia 2012 r. Uchwałą Nr XXIX/559/12.

Strategia określa uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju województwa. Ustalenia zawarte w cyt. dokumencie stanowią podstawę do sporządzenia planu zagospodarowania przestrzennego województwa, przez co mają bezpośredni wpływ na zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego. Zakłada konieczność wyznaczenia w planie zagospodarowania przestrzennego terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego, które należy wesprzeć pakietem pomocy ułatwiającej wykorzystanie tego czynnika. Wsparcie powinno objąć, z jednej strony rewitalizację obiektów, a z drugiej, przedsiębiorczość budowaną na wykorzystaniu tego sektora, szczególnie w turystyce.

Generalnym celem „Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego” jest poprawa jakości przestrzeni województwa, systemu edukacji, rynku pracy, gospodarki oraz sfery społecznej, skutkująca wzrostem poziomu życia mieszkańców. Cel ten będzie realizowany przy pomocy celów strategicznych i operacyjnych.

W ramach celu strategicznego „Zwiększenie spójności województwa” określony został cel operacyjny „Wsparcie terenów o wyjątkowych walorach środowiska kulturowego”. Środowisko kulturowe może być dla wybranych obszarów istotnym czynnikiem aktywizacji gospodarczej i budowania lokalnych przewag konkurencyjnych. Na wielu obszarach jest ono jedynym realnym czynnikiem wzrostu.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- kompleksowe programy rewitalizacji i aktywizacji gospodarczej wykorzystującej walory kulturowe,

- tworzenie parków kulturowych,
- promocja terenów o wybitnych walorach kulturowych,
- odnowa obiektów dziedzictwa kulturowego.

Cel strategiczny zakładający „Zwiększenie zasobów oraz wyrównywanie potencjałów społecznych województwa” ma być realizowany poprzez cel operacyjny „Ochrona i utwalanie dziedzictwa kulturowego”

Jednym z fundamentów kapitału społecznego jest tożsamość regionalna, otwartość na inne kultury oraz tolerancja. Bez poczucia tożsamości i znajomości własnej kultury nie można budować więzi społecznych. Rozwój społeczny, w tym tożsamość kulturowa, jest ważnym czynnikiem kształtowania konkurencyjności regionu.

Wielkopolska może być regionem, który nie tylko wspiera wewnętrzny rozwój kulturalny, ale również przyciąga jednostki kreatywne, działające w przestrzeni kultury poprzez stworzenie wizerunku regionu otwartego na mobilność idei oraz odmienne wzorce i wartości kulturowe.

Cel ten realizowany powinien być przede wszystkim przez następujące kierunki działań:

- promocja kultury regionalnej,
- poprawa warunków dla utwalania tożsamości oraz upowszechniania dorobku kultury lokalnej i regionalnej,
- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz historycznego regionu,
- wsparcie rozwoju kultury jako jednego z kreatywnych sektorów gospodarki regionu i rozwój przedsiębiorczości w tej dziedzinie,
- wzmocnienie pluralizmu kulturowego jako rozwojowej przeciwwagi dla dziedzictwa kulturowego regionu,
- stymulacja przepływu treści kulturowych (transfer międzykulturowy) oraz wewnętrznej innowacji w sferze kultury, jako niezbędnych czynników rozwoju kultury,
- zmniejszanie przestrzennych, społecznych i ekonomicznych dysproporcji w dostępie do kultury.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego sporządzony na okres perspektywiczny do roku 2020, uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XLII/628/2001 z dnia 26 listopada 2001 roku, zmieniony Uchwałą Nr XLVI/690/10 z dnia 26 kwietnia 2010 r.

W rozdz. „Uwarunkowania rozwoju przestrzennego. Uwarunkowania wewnętrzne”, pkt 18 „Kultura i dziedzictwo narodowe” podkreślono wartość tożsamości regionalnej. Oparta na tradycji regionalnej i najważniejszych cechach wyróżniających region terytorialnie, historycznie, społecznie i kulturowo jest ważnym elementem dziedzictwa kulturowego.

Omówiono wielkości zachowanej substancji zabytkowej w regionie: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, pomniki historii, parki kulturowe, wymieniając najcenniejsze, charakterystyczne dla poszczególnych epok. Podkreślono konieczność powołania nowych parków kulturowych, które mogą stanowić podstawy do sporządzenia i wdrożenia strategii promocji kultury województwa wielkopolskiego oraz mogą stać się czynnikiem dla rozwoju turystyki opartej o wartości krajobrazu i kultury. Jednym z najważniejszych elementów generujących rozwój turystyki są szlaki kulturowe. Bogata przeszłość historyczna i kulturowa Wielkopolski stwarza wiele możliwości do przeprowadzenia szlaków kulturowych, a tym samym promocji Wielkopolski w skali lokalnej, krajowej czy międzynarodowej.

W rozdz. 31. „Ochrona i wykorzystanie dziedzictwa kulturowego” wymieniono najważniejsze nurty działania, mające na celu osiągnięcie optymalnego stanu środowiska kulturowego:

- ochrona istniejących zasobów materialnych i duchowych,
- kreowanie nowych jakości w obrębie poszczególnych dziedzin składających się na kulturę, a zwłaszcza kreowanie nowej przestrzeni,
- kształtowanie świadomości – upowszechnianie wiedzy

o środowisku kulturowym Wielkopolski wśród mieszkańców regionu, kraju i za granicą.

W planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego szczególne znaczenie ma ochrona obszarowa, a więc ochrona całych układów przestrzennych miast i wsi, ochrona krajobrazów kulturowych w parkach kulturowych i w strefach kulturotwórczych, szlaków kulturowych oraz pojedynczych obiektów.

Najważniejsze działania w ramach ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego w ramach planowania przestrzennego to:

- zwiększenie nakładów na ochronę dziedzictwa kulturowego, zarówno w budżecie państwa, jak i budżetach samorządowych,
- wpisanie do rejestru zabytków wszystkich zachowanych założeń i układów urbanistycznych,
- poszerzenie ewidencji zasobów dziedzictwa kulturowego województwa wielkopolskiego. Konieczne jest umożliwienie publicznego dostępu do ewidencji w formie elektronicznej,
- dalsze prowadzenie archeologicznych badań osadniczych,
- wzbogacanie dokumentacji dotyczącej obiektów dziedzictwa kulturowego, w szczególności: opisów, szkiców, map i opracowań obiektów oraz digitalizacji danych i ich udostępnianie w formie elektronicznej,
- promocja szlaków kulturowych, parków kulturowych, pomników historii, a także obiektów wpisanych na listy dziedzictwa europejskiego,
- podnoszenie wizerunku województwa jako produktu turystycznego, poprzez prawidłową informację turystyczną w celu dotarcia do określonych atrakcji turystycznych.

W rozdz. 31.1.1. „Ochrona układów urbanistycznych i ruralistycznych” wymieniono elementy, które jej podlegają: rozplanowanie ulic, rynków i placów miejskich, parametry kwartałów, pasma zieleni, dominanty przestrzenne, panoramy, osie widokowe oraz wszelkie formy specyficznej zabudowy miejskiej. Ochrona układów przestrzennych, urbanistycznych i ruralistycznych powinna być rozpatrywana wraz

z nawarstwieniami kulturowymi w których obecna jest cała sekwencja dziejów. Jest to działanie niezbędne dla zachowania ciągłości historycznej tworzenia się sieci osadniczej.

Sprzymierzeńcem systemowych działań wspierających może się stać aspekt ekonomiczny w postaci korzyści gospodarczych uzyskiwanych z turystyki na terenach o atrakcyjnych i zadbanych śródmieściach – pojedynczych wybitnych obiektach z historycznym tłem kulturowym, nadającym całości oczekiwany klimat.

Podobny system powinien objąć również układy ruralistyczne. Ochrona kompleksowa architektury wiejskiej jest możliwa do zrealizowania na terenach, których głównym motorem rozwoju stanie się turystyka. Właściwą formą ochrony jest adaptowanie zabytkowych obiektów architektury wiejskiej na obiekty rekreacji indywidualnej. Najwartościowsze obiekty, dla których nie da się zapewnić ochrony w istniejących zespołach zabudowy, powinny się znaleźć w skansenach. Z uwagi na brak możliwości przetrwania wszystkich zabytków architektury wiejskiej, niezbędne jest systematyczne dokumentowanie obiektów o wartościach historycznych i estetycznych.

W rozdz. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego. Polityka przestrzenna”, pkt 29 „Polityka poprawy efektywności struktur przestrzennych” przedstawiono zbiór najważniejszych zasad, mających na celu uzyskiwanie optymalnych efektów w zagospodarowaniu przestrzeni. Ład przestrzenny to takie zagospodarowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne.

Ład przestrzenny można uzyskać m. in. przez:

- przestrzeganie wytycznych konserwatorskich w zakresie poszczególnych obiektów objętych ochroną jak również zasad zagospodarowania zabytkowych układów urbanistycznych,
- kontynuowanie architektury wiejskiej przy założeniu, że tradycyjny nurt architektury lokalnej regionu nie powinien mieć prawa wyłączności, ale powinien stanowić ważny wyróżnik dla zachowania

regionalnej specyfiki. Na terenach szczególnie cennych krajobrazowo należy unikać realizacji projektów odległych stylistycznie, pochodzących z kulturowo odmiennych regionów,

- ochronę krajobrazu, szczególnie w rejonach o najwyższych walorach przyrodniczych i kulturowych.

Dla kształtowania przestrzeni miejskich przyjęto m.in. następujące zasady:

- ochrona dziedzictwa kulturowego, tożsamości i tradycyjnych elementów środowiska miejskiego, takich jak: zabytkowe dzielnice, budynki, dominanty przestrzenne, panoramy, tereny zielone i tereny otwarte; respektowanie zaleceń wynikających z przepisów ochronnych i poszerzanie ochrony prawnej,
- wykorzystywanie atutów wynikających z ukształtowania terenu, osi widokowych, dominant przestrzennych, panoram,
- podnoszenie wymogów architektonicznych, szczególnie w stosunku do obiektów realizowanych na obszarach śródmieść oraz w pobliżu terenów o najwyższych walorach kulturowych i przyrodniczych,
- podejmowanie opracowań planistycznych dotyczących rewaloryzacji przestrzeni miejskich.

Dla kształtowania obszarów wiejskich przyjęto m. in. następujące zasady:

- ochrona charakterystycznych układów ruralistycznych oraz zespołów sakralnych, pałacowo-parkowych, folwarków, ochrona zabytkowych budynków mieszkalnych, gospodarczych, wiatraków, remiz, szkół, kuźni, młynów, gorzelni i innych elementów specyficznych dla architektury wiejskiej np. kapliczek i krzyży,
- poszanowanie kształtowanej tradycyjnie różnorodności form osadnictwa wiejskiego w poszczególnych rejonach,
- twórcze wykorzystywanie wzorców architektury lokalnej przy formułowaniu warunków dla projektowanej zabudowy, odwoływanie się do architektury regionalnej Wielkopolski, preferowanie rodzimych materiałów budowlanych oraz tradycyjnych elementów małej architektury.

W rozdz. 31.3. „Promowanie świadomości regionalnej Wielkopolski” uznano, że do zaistnienia Wielkopolski jako regionu atrakcyjnego

kulturowo, niezbędne jest intensywne promowanie wiedzy o środowisku kulturowym regionu. Działania na rzecz promowania świadomości regionalnej Wielkopolski mają na celu pobudzenie aktywności lokalnych środowisk, przywrócenie etosu wielkopolskiego oraz pielęgnowanie regionalizmu, tzw. „małych ojczyzn”, m.in. poprzez:

- promowanie gwary, obyczajów, potraw, strojów, lansowanie folklorystycznych zespołów tanecznych,
- kształtowanie otwartości wobec innych mniejszości i kultur, prezentowanie ich dorobku kulturowego,
- organizowanie jarmarków, pokazów tradycyjnego rzemiosła, konkursów związanych z tematyką regionalną.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013-2016 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVIII/763/13 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 28 października 2013 r.

Myślą przewodnią opracowania *Programu* było uznanie potrzeby zachowania zasobów regionalnego dziedzictwa kulturowego jako ważnego czynnika wpływającego na kształtowanie się tożsamości regionalnej i promocji turystycznej. Program określił stan, do którego należy dążyć w zakresie opieki nad zabytkami, wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych założeń organizacyjnych, finansowych, edukacyjnych i promocyjnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Obiekty zabytkowe nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należy kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika w Kramsku;

Rej. Zab.: A-522/263 z dnia 9 października 1995 r.

6.2. Wykaz obiektów zabytkowych nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

ANIELEW

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

BILCZEW

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

BORKI

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

HELENÓW PIERWSZY

KAPLICZKA, mur., po 1945 r.

HELENÓW DRUGI

SZKOŁA, mur., 1922 r.

IZABELIN

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

JABŁKÓW

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

KONSTANTYNÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

KRAMSK

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. STANISŁAWA B.M., ul. Konińska:

a. kościół, mur., 1844 r., rozbud. 1862 r., 1903 -1906 r.,

b. brama, mur., poł. XIX w.,

c. plebania nr 2, mur., 1894 r.,

d. cmentarz, 1 poł. XIX w.,

e. dom parafialny, mur., 1926 r.,

f. kapliczka, mur., 1959 r.

KAPLICZKA, ul. Konińska, mur., po 1945 r.

ul. Kolejowa

DOM NR 15, mur., k. XIX w.

ul. Kościelna

DOM NR 15, mur., pocz. XX w.

DOM NR 16, mur., XIX/XX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 1, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Rynek

DOM NR 4/5, mur., pocz. XX w.

NOWY CZARKÓW

CMENTARZ EWANGELICKI, XVIII/XIX w.

DOM NR 6, drewn., k. XIX w.

OSOWCE

CMENTARZ EWANGELICKI, 1 poł. XIX w.

PATRZYKÓW

DOM NR 9, drewn., k. XIX w.

DOM NR 12, drewn., XIX/XX w.

DOM NR 17, drewn. 1914 r.

PĄCHÓW

KAPLICZKA, mur., po 1945 r.

CMENTARZ EWANGELICKI, 2 poł. XIX w.

PODGÓR

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1955 r.

WIADUKT, mur., 1 poł. XX w.

POGORZAŁKI

DOM NR 3, drewn., ok. 1880 r.

DOM NR 9, drewn., 1909 r.

RUDZICA

KAPLICZKA, mur., 1949 r.

STRUMYK

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

ŚWIĘCIEC

KAPLICZKA, mur., 1956 r.

ŚWIĘTE

DOM NR 24, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 38, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 42, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 43, drewn., pocz. XX w.

DOM NR 44, drewn., k. XIX w.

WACŁAWÓW

KAPLICZKA, mur., ok. 1950 r.

WOLA PODŁĘŻNA

KAPLICZKA, mur., 1958 r.

WYSOKIE

KAPLICZKA, mur. 1945 r.

KAPLICZKA, mur., 1 poł. XX w.

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

DOM NR 17, mur., 1 ćw. XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kramsk znajduje się jeden zespół zabytków ruchomych wpisany do rejestru. Stanowi on wyposażenie kościoła parafialnego p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika.

Do rejestru zabytków pod nr B-100/46 na podstawie decyzji z dnia 6 października 1995 r. wpisanych jest 55 obiektów. W skład wyposażenia świątyni wchodzi m.in. ołtarz główny i ołtarze boczne w kaplicach z 4 ćw. XIX w. z rzeźbami i obrazami, XIX-wieczne ambona i chrzcielnica, kropielnica z 1844 r., feretrony z k. XIX w., polichromia z lat 1911-1912 autorstwa A. Szulczyńskiego. Kompleksową konserwację wystroju i wyposażenia kościoła wykonano w latach 1995 – 1999.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Kramsk nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji

i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami; Dz. U. z 2014 r., poz. 1446).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe, obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące oraz skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kramsk nie ma stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Kramsk znajduje się jedno udokumentowane stanowisko o własnej formie krajobrazowej. Jest to stanowisko w miejscowości Wysokie zidentyfikowane jako pozostałości dworu z okresu nowożytnego. Dwór ten położony jest na wzniesieniu, na prawym brzegu ciek Wiercicy. Ponadto na wzgórzu, na którym stoi obecnie kościół parafialny w Kramsku, prawdopodobnie zlokalizowana była siedziba księżęca.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.

Obszar gminy Kramsk został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP) w latach 70., 80. i 90. XX wieku. AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych:

1) kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2) badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Kramsk. Dotychczas na omawianym terenie zewidencjonowano 299 stanowisk archeologicznych.

stanowiska o własnej formie krajobrazowej			cmentarzyska płaskie	cmentarzyska kurhanowe	osady	ogółem
dwory	grodziska	fortyfikacje ziemne	3	0	295	299
1	0	0				

* źródło: Gminna ewidencja zabytków archeologicznych, 2011 r.

Teren gminy Kramsk jest częścią Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej. Obejmuje ona południową i środkową część gminy. Jest to tzw. koniński odcinek Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej z wyodrębnionym „basenem kramskim”. Od strony zachodniej, do linii Grąblin – Izabelin – Wola Podłęzna, sięga natomiast Wysoczyzna Gnieźnieńska. Od strony północno – wschodniej, do linii Święciec – Bilczew – Kramsk, wchodzi Równina Lubstowska i Równina Drzewcowska, które są częścią Wysoczyzny Kłodawskiej. W ukształtowaniu powierzchni gminy widoczne są dwa typy krajobrazu. Pierwszy z nich to płaskie, równinne obniżenia należące do Pradoliny, do której od północy włącza się rozległa płaskodenna rynna i Kanał Grójecki. Drugi to pagórkowate wyniesienia różnej wielkości, tzw. „wyspy dyluwialne”. Wyspy te wyniesione ponad poziom wód Pradoliny nie zostały rozmyte, gdyż w trzonie tych wysp występuje „nierozmywalna” glina szara zlodowacenia środkowo –

polskiego. Wyspy dyluwialne osiągają wysokość 97 – 101 m n. p. m.

Sieć wodną gminy tworzą: rzeka Warta, rzeka Warcica, Kanał Morzysławski (Kanał Warta-Gopło), Kanał Grójecki, który łączy się z Wartą we wsi Wola Podłęzna, rowy i kanały melioracyjne.

Przeważają gleby bielicowe, pseudobielicowe i gliny. Na utworach rzecznych, w obrębie Pradoliny, w rejonie wsi: Święte, Biechowy, Pogorzałki występują pagórki wydmore, składające się z piasków eolicznych. Rozległe obszary Basenu Kramskiego w środkowej i północno – wschodniej części gminy, w obniżeniach Basenu Pątnowskiego i Morzysławskiego zajmują natomiast torfy. Zwarte kompleksy dobrych i średnich gleb występują w rejonie Grąblina, Anielewa, Pąchowa, Jabłkowa i Kramska. Są to gleby bielicowe i brunatne, wytworzone z piasków gliniastych na glinie lub gliny.

Koncentracje osadnictwa pradziejowego czy średniowiecznego czytelne są na terenie, gdzie występują lekkie gleby piaszczyste. Pozostały teren, pokryty glebami gliniastymi, był raczej zasiedlany sporadycznie gdyż większość stanowisk tu zarejestrowanych to niewielkie osady i ślady osadnicze. Dopiero w czasach nowożytnych obserwuje się tu intensyfikację osadnictwa.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy pochodzą ze środkowej epoki kamienia - mezolitu (8000 lat p.n.e.). Są to pojedyncze znaleziska w postaci wyrobów krzemiennych odnajdywane między innymi w miejscowości Święte.

Od tego czasu obszar ten był nieprzerwanie zasiedlony, o czym świadczą znaleziska z następnych epok, poczynając od młodszej epoki kamienia – neolitu. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Wzrost osadnictwa grup ludzkich na omawianym terenie w epoce neolitu widoczny jest zwłaszcza na przykładzie ludności kultury pucharów lejkowatych. Ludność

tej kultury zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmowych wzniesień. Ich pozostałości zarejestrowano między innymi w okolicach miejscowości Patrzyków, Osowce, Dębicz, Kramsk, Barce, Wysokie, Konstantinów, Helenów Pierwszy i Helenów Drugi, Święciec.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny. Wyroby brązowe docierały początkowo na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Z wczesnej epoki brązu znamy tylko kilka stanowisk osadniczych zlokalizowanych na terenie dzisiejszej gminy Kramsk. Są to ślady osadnicze w miejscowościach: Rudzica, Osowce, Kramsk, Dębicz, Barce.

Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie dzisiejszej gminy Kramsk jest bogato reprezentowane, przede wszystkim przez osady w okolicach miejscowości: Rudzica, Wola Podłęzna, Patrzyków, Święte, Osowce, Dębicz, Kramsk, Barce, Wysokie, Konstantinów, Helenów Drugi, Bilczew, Święciec.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne.

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską (ślady osadnictwa wiążanego z ludnością kultury pomorskiej odkryto w okolicach miejscowości Święte).

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób,

narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze współczesnej gminy Kramsk notujemy bardzo liczne stanowiska identyfikowane jako pozostałości osadnictwa ludności kultury przeworskiej (okolice miejscowości Rudzica, Wola Podłęzna, Patrzyków, Barce, Osowce, Dębicz, Kramsk, Wysokie, Wielany, Grąblin, Bilczew, Święciec, Święte).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Na obszarze dzisiejszej gminy Kramsk osady datowane na czasy średniowiecza i okres nowożytny stanowią bardzo liczną grupę zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

W tym miejscu warto podkreślić, iż w Kramsku zlokalizowana była siedziba książęca, być może o charakterze obronnym. Kramsk pojawia się w źródłach pisanych w 1228 r. jako własność biskupa płockiego przekazana Bożogrobowcom z Miechowa, ale później był królewsczyzną i prawo patronatu nad tutejszym kościołem należało do panującego. Tutaj książę Henryk Pobożny przyjął arcybiskupa gnieźnieńskiego Pełkę i biskupa Włocławskiego Wolimira. Również w Kramsku wystawił dokument książę kujawski i łączycki Kazimierz Kondradowic. Badacze hipotetycznie lokalizują siedzibę książęcą na wzgórzu, na którym obecnie stoi kościół p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika. W jego pobliżu odkryto liczne ślady osadnictwa wczesnośredniowiecznego. Właśnie przy dworze, z fundacji książęcej, założono tutejszy kościół (pierwsza wzmianka o plebanie kramskim *Capellanus de Crampsk – Nicolaus* pochodzi z 1255 r.). Podczas badań archeologicznych prowadzonych w związku budową kanalizacji sanitarnej w Kramsku, na południowy zachód od kościoła natrafiono na wczesnośredniowieczne cmentarzysko birytualne. Zidentyfikowano tutaj groby ciałopalne, związane jeszcze z przedchrześcijańskim obrzędkiem pogrzebowym oraz pochówki szkieletowe datowane prawdopodobnie przełomem X/XI w., a pierwszą połowę wieku XIII (po pojawieniu się kościoła, prawdopodobnie w latach 40. XIII w., zmarli byli już chowani na terenie przykościelnym). Podobne cmentarzysko birytualne (odsłonięto 102 groby ciałopalne, 15 szkieletowych oraz 1 jamę nieokreśloną), na którym prawdopodobnie zaobserwowano ciągłość użytkowania nekropolii po zmianie religii, a co za tym idzie, obrządku pogrzebowego, zostało przebadane w związku z eksploatacją Odkrywki Drzewce, zlokalizowane na wysoczyznowej Wyspie Bilczewskiej. Na mapach osadnictwa wczesnośredniowiecznego w okolicach Bilczewa można zauważyć, że ówczesna ludność unikała terenów podmokłych, położonych na północy. Wydaje się, że cmentarzysko w przeszłości było miejscem dość odosobnionym, ponieważ najbliższa osada odpowiadająca mu chronologicznie to stanowisko zlokalizowane w odległości około 2 km na wschód (w okolicach dzisiejszej miejscowości Pąchów. Jak można domniemywać to tam właśnie mieszkała

większość użytkowników omawianej nekropolii.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

Większość odkrytych stanowisk na terenie gminy Kramsk znamionuje znaczący stopień zniszczenia. Wynika to z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa, ale także ze zniszczeń wywołanych przebudową w dawnych czasach.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 24.10.2014 r., poz. 1446) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Niszczenie stanowisk archeologicznych jest najbardziej widoczne na terenach zurbanizowanych. Zauważyć należy, że badania archeologiczne prowadzone na terenie samego Kramska stwierdziły znaczne zniszczenie nawarstwień kulturowych poprzez prace budowlane prowadzone w XIX i XX. Wszelkie przebudowy prowadzą do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych (uwagę zwracają zwłaszcza działki w historycznym centrum Kramska oraz obecnie jeszcze nie zabudowane

działki na jego obrzeżach). Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są więc inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg, rozbudowa sieci wodociągowych kanalizacyjnych. W Strategii Rozwoju Gminy Kramsk na lata 2005-2017 wymieniono następujące inwestycje budowlane mogące stanowić zagrożenie dla stanowisk archeologicznych:

- rozwój infrastruktury wokół terenów mieszkalnych planowany do roku 2017,
- rozbudowa sieci sanitarnej na terenie gminy do roku 2017,
- budowa sieci gazowej na terenie całej gminy do roku 2017,
- budowa i remonty sieci dróg w gminie zaplanowane do roku 2017 (na rok 2015 zaplanowano przebudowę ulicy Rolniczej w miejscowości Rudzica) wraz z rozbudową oświetlenia oraz systemu energetycznego,
- zbrojenie terenów pod budownictwo ujęte w wieloletnim planie inwestycyjnym do roku 2017,
- budowa i modernizacja sieci ciepłowniczej w gminie do roku 2017,
- budowa składowiska odpadów dla gminy Kramsk do roku 2017.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest też działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane stanowiska znajdują się na terenach zalesionych i na nieużytkach. Grunty orne (ok. 37 % pow. Gminy Kramsk) występują na kilku wysoczyznach, które zajmują środkową i zachodnią część gminy. W krajobrazie gminy prawie 50% powierzchni użytków rolnych zajmują łąki i pastwiska, które występują w dolinie Warty i Dolinie Grójeckiej. Udział lasów w ogólnej powierzchni gminy jest niewielki i wynosi 13%, tj. ok. 1700 ha. Większe kompleksy leśne występują w rejonach wsi: Grąblin, Izabelin, Konstantynów, Drażek i Rudzica. Jednak gmina zamierza prowadzić

sukcesywne zalesienia terenów do roku 2017.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest również rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne. W Strategii Rozwoju Gminy wymienia się konieczność budowy placów zabaw, ścieżek rowerowych oraz dla turystyki konnej.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

7. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

7.1. Uwarunkowania wynikające ze „Strategii rozwoju gminy Kramsk na lata 2005-2017”

„Strategia Rozwoju Gminy Kramsk na lata 2005-2017” przyjęta przez Radę Gminy Uchwałą nr XXVI/126/05 z dnia 3 marca 2005 r. uwzględnia ochronę dziedzictwa kulturowego, włącza ją w rozwój gminy zarówno w zakresie wykorzystania obiektów dla celów turystycznych podnoszących jej atrakcyjność, jak również promocję imprez kulturalnych, plenerowych i festynów związanych z tradycją ludową tego regionu.

W rozdz. „Historia gminy” przedstawiono rys historyczny, opisano najcenniejszy obiekt zabytkowy, jakim jest kościół w Kramsku wraz z jego wyposażeniem. Sygnalizacyjnie omówiono kompleks leśny w Grąblinie- miejsce kultu Maryjnego.

Strategia określa trzy zasadnicze obszary problemowe:

- 1) Rozwój rolnictwa i przedsiębiorczości w gminie,
- 2) Rozwój podmiotowości indywidualnej i wspólnotowej w gminie,
- 3) Wzrost jakości życia mieszkańców w gminie.

Obszary te podzielono na cele strategiczne, które wynikają z uwarunkowań przyrodniczych, kulturowych, gospodarczych i społecznych.

Trzeci obszar - wzrost jakości życia mieszkańców w gminie - określony jest czterema celami strategicznymi. Każdy z tych celów podzielony jest na zadania operacyjne. Cel drugi - zwiększenie oferty kulturalnej gminy - jako zadanie stawia sobie zachowanie gminnego dziedzictwa kulturowego poprzez restytucję istniejących w gminie obiektów, które mają określoną wartość kulturową i turystyczną.

Realizacja programu przyczyni się do zahamowania procesu niszczenia zabytkowych obiektów Gminy Kramsk, które mają stać się atrakcjami turystycznymi, a także miejscem pracy dla mieszkańców gminy. Zapewni on również mieszkańcom możliwość czynnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, lepsze warunki wykorzystania czasu wolnego, wypoczynku i rozwoju zainteresowań, a tym samym zwiększy zadowolenie społeczne i integrację mieszkańców gminy.

7.2. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kramsk przyjęte zostało Uchwałą Nr XXXV/165/98 Rady Gminy z dnia 20 kwietnia 1998 r. ze zmianami zatwierdzonymi: Uchwałą Nr XXXV/192/06 z dnia 28 marca 2006 r. i Uchwałą Nr XXIV/248/12 z dnia 28 grudnia 2012 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania

przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdz. I. „Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia, zagospodarowania i uzbrojenia terenu”, pkt 3. „Stan środowiska kulturowego” przedstawiono wykaz zabytków architektury i budownictwa, cmentarze, stanowiska archeologiczne.

W rozdz. II. „Kierunki zmian w strukturze przestrzennej gminy oraz w przeznaczeniu terenów”, pkt 6. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Zespół sakralno -sepulkralny w Kramsku:

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- zachowanie zabytkowej zabudowy,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- zachowanie zabytkowej sztuki sepulkralnej,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Archeologia:

W obrębie stref „OW” obserwacji archeologicznej, działalność inwestycyjna może być prowadzona wyłącznie pod nadzorem konserwatorskim.

3. Cmentarze:

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- historycznej parcelacji,
- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy zewnętrznych stref ochronnych cmentarzy (ok. 10 m). Nieczynne cmentarze ewangelickie wymagają rewaloryzacji. Ewentualna zmiana sposobu użytkowania tego terenu

wymaga zgody właściciela, tj. kościoła ewangelicko-augsburskiego.

4. Pojedyncze obiekty budowlane:

1) Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy,

2) Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów wpisanych do rejestru zabytków,

- uzgodnienia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie – w odniesieniu do pozostałych obiektów.

7.3. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Gmina Kramsk nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują częściowe plany zagospodarowania przestrzennego, które zawierają zapisy zabezpieczające ochronę dziedzictwa kulturowego:

1. UCHWAŁA Nr VIII/37/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Woli Podłężnej;

art. 32.1. Na obszarze objętym planem znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Prace ziemne podczas prowadzenia inwestycji na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony wymagają badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Delegatura w Koninie.

2. UCHWAŁA Nr VIII/38/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowych planów zagospodarowania

przestrzennego Rudzicy I;

art. 14.1. Na obszarze planu, przedstawionym na załączniku nr 3 znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa ustala się obowiązek uzgadniania z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Kierownikiem Delegatury w Koninie, wszelkich prac ziemnych związanych z zabudowaniem lub zagospodarowaniem terenu w strefie ochrony stanowiska archeologicznego, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

3. UCHWAŁA Nr VIII/39/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 13 kwietnia 2007 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Rudzicy;

art. 18.1. Na obszarze planu znajdują się zewidencjonowane stanowiska archeologiczne będące pod opieką konserwatorską. 2. Prace ziemne podczas prowadzenia inwestycji na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony wymagają badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków – Delegatura w Koninie. 3. Wszelkie prace budowlane m.in. przebudowy, rozbiórki, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne dotyczące obiektów objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższego otoczenia, wymagają uzgodnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – Kierownika Delegatury w Koninie.

4. UCHWAŁA Nr XV/65/07 Rady Gminy Kramsk z dnia 30 listopada 2007 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Kramsk -Łęgi i Wielany "Kramska Strefa Inwestycyjna";

art. 4.4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: 1) na obszarze planu znajduje się stanowisko archeologiczne, w formie strefy ochrony konserwatorskiej, zgodnie z rysunkiem planu w jej zasięgu ustala się: a) nakaz uzgadniania wszelkich prac ziemnych związanych z zabudowaniem oraz zagospodarowaniem terenu z Wielkopolskim Wojewódzkim

Konserwatorem Zabytków - Kierownikiem Delegatury w Koninie; b) nakaz uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na stały nadzór archeologiczny oraz ratownicze badania archeologiczne i wykopaliskowe przez uprawnionego archeologa przed rozpoczęciem wszelkich prac ziemnych; c) nakaz uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac archeologicznych i wykopaliskowych przed wydaniem pozwolenia na budowę oraz przed uzyskaniem zaświadczenia potwierdzającego akceptację przyjęcia zgłoszenia wykonywania robót budowlanych dla prac niewymagających pozwolenia na budowę.

5. UCHWAŁA Nr XL/180/09 Rady Gminy Kramsk z dnia 6 listopada 2009 roku w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Kramsk dla miejscowości Anielew i Grąblin;

Art. 3.4. Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej: na obszarze planu znajdują się stanowiska archeologiczne w formie strefy ochrony konserwatorskiej, zgodnie z rysunkiem planu, w ich zasięgu ustala się: podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków - Delegatura w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę, nakaz uzyskania pozwolenia konserwatorskiego na stały nadzór archeologiczny oraz ratownicze badania archeologiczne i wykopaliskowe przez uprawnionego archeologa przed rozpoczęciem wszelkich prac ziemnych; nakaz uzyskania pozwolenia na prowadzenie prac archeologicznych i wykopaliskowych przed wydaniem pozwolenia na budowę oraz przed uzyskaniem zaświadczenia potwierdzającego akceptację przyjęcia zgłoszenia wykonywania robót budowlanych dla prac niewymagających pozwolenia na budowę.

Zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z treści zawartej w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i każdorazowo są uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Kramsk, na obszarach dla których nie

sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy

Na terenie gminy do rejestru zabytków wpisany jest kościół par. p.w. św. Stanisława Biskupa Męczennika w Kramsku. Wzniesiony w 1844 r. staraniem ks. Ludwika Potrzebowskiego na miejscu poprzedniego, drewnianego. W latach 1903-1906 dobudowano wieżę i dwie kaplice. Styl neobarokowy. Budowla murowana, założona na planie prostokąta z prezbiterium zamkniętym wielobocznie z dwiema kaplicami przylegającymi do nawy, tworzącymi transept. Do prezbiterium, od północy i południa przylegają kruchty boczne, zakrystia i skład. Kościół o jednorodnej bryle, równej wysokości ścian nawy, prezbiterium i kaplic. Od wschodu trójkondygnacyjna wieża zwieńczona hełmem z latarnią. Dachy kryte blachą. Otwory okienne i drzwiowe zamknięte łukiem pełnym. Detal architektoniczny w postaci profilowanych gzymsów, pilastrów, wolut, naczółków, boni. Wnętrze jednonawowe, przekryte sklepieniem żebrowo-krzyżowym. Obiekt utrzymany w dobrym stanie. W 2000 r. wykonano remont elewacji, w roku 2008 remont wieży. W 2014 r. zagospodarowano otoczenie. Na zachód od kościoła rozciąga się cmentarz parafialny.

Przy kościele plebania zbudowana w 1894 r. Budynek murowany, parterowy, z częściowo użytkowym poddaszem, podpiwniczony, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Elewacje boniowane, dzielone profilowanymi gzymsami. Remontowany w latach: 1985 (dach) i 1993 (elewacje), utrzymany w dobrym stanie.

Elementem charakterystycznym w krajobrazie gminy są małe formy architektury sakralnej. Kapliczki wystawione niemalże w każdej miejscowości są mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością. Systematycznie odnawiane, są ważnym miejscem dla lokalnych społeczności, stanowiąc wyraz ich pobożności.

9. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Kramsk nie posiada opracowanego planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiern ustalenię ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Do istotnych zagrożeń obiektów zabytkowych na terenie gminy należy zaliczyć tzw. zagrożenia techniczne. Pierwotny układ komunikacyjny, na który nałożone są wszelkie współczesne rozwiązania drogowe, kumuluje się niekorzystnie w odniesieniu do wszelkich budowli, szczególnie zaś tych, które są obiektami zabytkowymi. Emisje gazów, zanieczyszczeń atmosferycznych, to następna z przyczyn degradujących elewacje pokryte tynkami tradycyjnymi.

Wśród istotnych zagrożeń wymienić trzeba również indywidualne postawy oraz przypisane im wartości, które dla człowieka będącego ich nosicielem są wyznacznikiem działań skutkujących decyzjami nie zawsze pomyślnymi dla substancji zabytkowej. Przejawia się to w dowolnym przerabianiu, poprawianiu budynków z naruszeniem wszelkich zasad, którym poddana jest substancja zabytkowa. Likwidacja oryginalnych

elementów dekoracji architektonicznej, zdobionej stolarki okiennej i drzwiowej, wprowadzanie współczesnych materiałów budowlanych typu blacha dachówkowa w miejsce ceramicznych pokryć dachowych, okien z PCV oraz ocieplanie płytami styropianowymi, prowadzi do degradacji pojedynczych obiektów, a także całych obszarów starej zabudowy.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

10. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

10.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Kramsk wykonała ewidencję zabytków nieruchomości w 2008 r.

W roku 2014 dokonano aktualizacji gminnej ewidencji zabytków. Wykonano karty adresowe obiektów zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Będzie ona podlegała okresowej aktualizacji, w porozumieniu z konserwatorem zabytków, polegającej na wykreśleniu z ewidencji obiektów nieistniejących, gruntownie

przebudowanych, które utraciły cechy zabytkowe, uzupełnianiu o nowe obiekty oraz zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2011 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych, obejmująca karty stanowisk archeologicznych;

- uzupełnianie i weryfikowanie ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,

- sporządzenie elektronicznej, systematycznie aktualizowanej bazy informacji o stanowiskach archeologicznych wytypowanych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do wpisania do rejestru zabytków, w celu uwzględnienia ich w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy.

10.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- publikacja folderu prezentującego najważniejsze obiekty zabytkowe na terenie gminy oraz założenie strony internetowej związanej z tą problematyką,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków oraz „*Programu opieki nad zabytkami Gminy Kramsk*” na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad

ich udostępniania dla celów turystycznych,

- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w cyklicznych imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny.

10.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- aktywne zachęcanie sektora prywatnego do zagospodarowania obiektów zabytkowych,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków,
- rozważenie możliwości wprowadzenia ulg podatkowych dla właścicieli obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji.

10.4. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Istotą tworzenia wszelakich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega. Wałory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Kramsk poprzezplataną dolinami i pagórkami, lasami, łąkami i polami, rzekami i kanałami, ze

szczególnie cennymi terenami należącymi do Goplańsko-Kujawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, atrakcyjność doliny rzeki Warty, objęte ochroną ostoje, bogata flora i fauna, stanowią o jej znacznej atrakcyjności turystycznej. Kanały Grójecki i Morzysławski oraz rzeki Warta i Warcica to dziś już szlaki wodne wykorzystywane turystycznie. Budowa stacji wodnej, zaplecza turystyczno – sportowego, ścieżek dydaktycznych, punktów obserwacji ornitologicznych, szlaków konnych, koncepcja utworzenia rezerwatów, to tylko niektóre z możliwości wyeksponowania tych terenów, a także możliwość wkomponowania ich w regionalne i ponadregionalne szlaki Organizowane dotychczas festyny, pikniki czy impreza związana z lokalnym folklorem „Kramskie wybijanie żuru”, to zaledwie początek organizacji przedsięwzięcia turystycznego o regionalnej skali, gdyż ponadlokalna forma daje przywilej sięgnięcia po środki unijne. Gmina zaś, mając mniejsze możliwości, w partnerstwie z innymi gminami może się podjąć takiego zadania. Możliwość taką stwarza powołana w 2006 r. Lokalna Grupa Działania „Stowarzyszenie Wielkopolska Wschodnia”, obejmująca swym zasięgiem tereny dziewięciu gmin: Krzymów, Kramsk, Sompolno, Wierzbinek, Babiak, Grzegorzew, Olszówka Dąbie i gm. Koło. Stowarzyszenie w swoich formach działania uwzględnia ochronę oraz promocję krajobrazu i dziedzictwa kulturowego, rozwój turystyki, sportu i rekreacji, a także popularyzację i rozwój produkcji wyrobów regionalnych oraz przedsiębiorczości. Równie unikalna forma związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych, to przecinające tereny gminy szlaki turystyczne, wytyczone przez Oddział PTTK w Koninie. Szlaki stanowią jedną z istotniejszych form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Przy pomocy organizacji pozarządowych i w porozumieniu z właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie. Na terenie gminy Kramsk biegną rowerowe szlaki łącznikowe oraz w ramach inwestycji gminnych utworzono 5,4 km ścieżek rowerowych, są to:

- ❖ Droga rowerowa długości 500 m w centrum Kramska,

- ❖ Droga rowerowa Bilczew- Ranna, wzdłuż drogi krajowej nr 266,
- ❖ „*Nadwarciański Szlak Rowerowy*”, koloru niebieskiego, wiedzie od przeprawy w Biechowach w kierunku wschodnim,
- ❖ „*Pętla dookoła Konina*”, koloru zielonego, trasa łącznikowa dł. 12,7 km prowadzi z Lasu Grąblińskiego do Konina (Laskówiec),
- ❖ Kulturowy „*Bursztynowy Szlak Rowerowy*”, długodystansowy, zielony, fragment trasy przebiega od Lasu Grąblińskiego do Konina (Niestusz),
- ❖ Znakowany szlak turystyczny (pętla niebieska-fragment szlaku z Lichenia Starego), na terenie gminy przebiega jedynie niewielki odcinek szlaku.

Niewątpliwą atrakcją dla turystów odwiedzających gminę, jest kompleks leśny w Grąblinie, łączący się z pielgrzymkowym szlakiem Maryjnym do Lichenia. W samym Kramsku, na wzgórzu dominuje neobarokowy kościół.

Z uwagi na charakterystyczne w krajobrazie kulturowym gminy wyróżniki, gdzie indziej już niemal zanikające, wskazane byłoby utworzenie np. ścieżki dydaktycznej jako źródło wiedzy związanej z dawną zabudową wsi - zagrody z drewna, budowane w technice sumikowo-łatkowej i zrębowej. Również specjalnego szlaku związanego z licznie występującymi w gminie kapliczkami. Wzbogacą one już istniejącą ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż perspektywy rozwojowe gminy wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych i tworzoną na obszarze gminy bazą noclegową. Rozwijająca się agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy Kramsk. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

10.5. Określenie sposobu realizacji poszczególnych celów gminnego programu opieki nad zabytkami

Z obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy żaden nie jest własnością samorządu. W związku z tym Gmina nie ma możliwości bezpośredniego sprawowania opieki nad nimi. Natomiast działania pośrednie, wynikające z ustawy o ochronie zabytków oraz polityki prowadzonej przez Gminę sprowadzają się do:

- promowania najcenniejszych zabytków z terenu gminy,
- uwzględniania dziedzictwa kulturowego przy sporządzaniu dokumentów planistycznych,
- wspierania poczynań właścicieli obiektów zabytkowych przy działaniach związanych z ich właściwym użytkowaniem i utrzymaniem,
- kształtowania społecznej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego (społeczni opiekunowie zabytków),
- edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
 - prowadzenie i doskonalenie edukacji na rzecz ochrony zabytków na poziomie szkół podstawowych i gimnazjalnych, ze szczególnym uwzględnieniem tradycji lokalnych,
 - popularyzację wszelkiego rodzaju konkursów promujących wiedzę z zakresu szeroko pojętego dziedzictwa kulturowego.

11. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądanых zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kramsk wykorzystane zostaną następujące grupy

instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Kramsku zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

12. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

13. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie, co wiąże się m.in. z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych robót jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy **zabytkach wpisanych do rejestru zabytków** mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r., poz. 1446, art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. Nr 112, poz. 940).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest

w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

2. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Witryna internetowa: <http://www.wosoz.bip-i.pl/public>

3. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

4. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.